

РЕЗЮМЕ

В настоящее время исламский стандарт безопасности «халал» распространяется в огромном масштабе в производстве товаров и услуг. В статье был рассмотрен вопрос связи безопасности и халал продукции. Проведено исследование на наличие стандартов для продуктов в сфере халал. Была обоснована необходимость нового разработанного стандарта на пищевые добавки, добавляемые в халал продукцию. На основе тщательного рассмотрения сводки отзывов на проект, были изучены основные ошибки и недостатки стандарта и способы устранения их.

RESUME

Currently, the Islamic security standard «Halal» is spreading on a huge scale in the production of goods and services. The article considered the issue of the connection between safety and halal products. A study was conducted on the availability of standards for products in the field of halal. The necessity of a new developed standard for food additives added to halal products was justified. Based on a thorough review of the summary of feedback on the project, the main errors and shortcomings of the standard and ways to eliminate them were studied.

ӘОЖ 633.2.03:636.084.3

Білім алушы: Кайнушева Д.Р., магистрант

Ғылыми жетекші: Оңаев М.Қ., т.ғ.қ., доцент,

**«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті»КеАҚ,
Орал қ.**

БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНЫҢ ЖАЙЫЛЫМДАРЫН СУЛАНДЫРУ IRRIGATION OF PASTURES OF WEST KAZAKHSTAN REGION

ТҮЙІН

Мал шаруашылығы ауыл өндірісінің басым бағыттарының бірі болып табылады. Жайылымдық жерлерді пайдалануды кеңейту мақсатында Батыс Қазақстан облысында жайылымдарды суландыру инфрақұрылымын құру және мал шаруашылықтарын сумен қамтамасыз ету бойынша айтарлықтай жұмыстар жүргізілуде.

Қалыптасқан әлеуметтік-экономикалық жағдайларда Батыс Қазақстан облысында жайылымдарды суландыруды жандандырмай тұрақты және жоғары өнімді ауыл шаруашылығы өндірісін құру іс жүзінде мүмкін емес.

Мақалада Батыс Қазақстан облысының жайылымдарының жай-күйі туралы статистикалық мәліметтер қарастырылған. Суландыру көздері ретінде облыстағы өзендер, каналдар, тоғандар, су қоймалары түріндегі ашық су көздері және жер асты сулары туралы мәліметтер зерделенген.

Талдау көрсеткендей, облыстың дала және құрғақ дала аймағы өзендерді, каналдарды қамтитын жайылымдарды суландырудың ашық су көздерін пайдаланумен сипатталады. Шөлейт және шөл аймақта жайылымдарды суландыру негізінен жер асты суларын пайдалану есебінен жүзеге асырылады.

Суару-суландыру жүйелерінің әсер ету аймағына іргелес аумақтарда жануарлардың орналасу орындарын қамтамасыз ету оларда суару алаңдарын орната отырып, жер тоғандарын орнату арқылы шешіледі. Бұл шешім іс жүзінде негізделген және тұтынушылар үшін үнемді, дегенмен судың тиісті сапасын үздіксіз ұстап тұруға байланысты мәселелер туындайды.

Кілт сөздер: *Батыс Қазақстан облысы, мал шаруашылығы, жайылымдар, су көздері, суландыру*

Кіріспе. Ел алдында мал шаруашылығын жандандыру және жоғары деңгейге көтеру міндеті тұр [1].

Қазақстанның ауыл шаруашылығында суармалы егіншілікпен қатар мал шаруашылығы да кеңінен таралған. Ғасырлар бойы мал шаруашылығы халқымыздың өмірінің бір бөлігі болды, сондықтан жайылымдарды пайдалану әрқашан қазіргі саяси жүйелер мен әлеуметтік жүйелердің көрінісі болды. Жайылымдар республикамыздың ең маңызды табиғи ресурстардың бірі болып табылады. Республикамызда мал шаруашылығы өнімдерін өндіру үшін жалпы көлемі 183 миллион гектар болатын табиғи жайылым жерлерді пайдалануға мүмкіндік бар [2]. Өнімділігі жоғары жайылымдық жерлердің едәуір алаңдарының болуы Батыс Қазақстан облысын мал шаруашылығы саласын дамыту үшін үлкен перспективасы бар өңір ретінде Қазақстанның басқа облыстарынан ерекшелендіреді. Батыс Қазақстан облысының жайылымдары дала, құрғақ дала, шөл және шөлейт 4 ландшафттық аймақта орналасқан. Облыстың жайылымдық жерлерінің басым бөлігі шөлейтті (барлық жайылымдық жерлердің 73%) және құрғақ далалы аймақтарда (тиісінше 23,65%) шоғырланған. Дала және шөлді аймақтарда орналасқан жайылымдық жерлердің үлес салмағы елеусіз, тиісінше 2,66% және 0,69% құрайды [3].

Облыста жайылымдарды пайдалануды жақсарту мақсатында жайылымдарды суландыру жұмыстары жүргізілуде [4-10].

Шөлейт аймақтағы жайылымдарды суландыру проблемалары өте өткір. Облыстың құрғақ дала аймағында шабындықтар мен жайылымдарды суландыру мәселесі өзекті болып қала береді. Облыстың өткір құрғақ климаты жағдайында су шаруашылығы іс-шаралары ауыл шаруашылығының одан әрі дамуына, оның орнықтылығы мен қарқындылығына ықпал ететін басты факторлардың бірі болып табылады [11].

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу жұмыстарын жүргізу барысында Батыс Қазақстан облысындағы жайылымдық жерлердің және суландырылған жайылымдардың көлемі, мал саны туралы есептер алынып анықталды.

Алға қойылған мақсаттарды орындау үшін Батыс Қазақстан облысындағы су қорлары туралы ақпараттар жинақталып, жайылымдық жерлердегі су көздеріне талдау жүргізілді. Сонымен қатар, мал шаруашылығында пайдаланатын жер асты су көздері-шахталық және құбырлы ұңғымалар туралы мәліметтер жинақталды. Облыс бойынша әр ауданның жер санаттары туралы картографиялық мәліметтер талданды.

Зерттеу нәтижелері. Батыс Қазақстан облысы үшін ауылшаруашылық өндірісі дәстүрлі сала болып саналады, жыл сайын ауыл шаруашылығының жалпы өнімі өсіп келеді [4].

БҚО-ның жалпы жер көлемі 15 133 850 га жерді құраса, оның 52%-ын ауылшаруашылық мақсатындағы жерлер алып жатыр.

Батыс Қазақстан облысының жер қатынастары басқармасының 2022 жылға есебі бойынша аудандық тұрғыда жайылымдардың едәуір алқаптары Ақжайық ауданы – 1 229 мың га, Жаңақала ауданы – 983 мың га, Қазталов ауданы – 871 мың га орналасқан (1-кесте) [12]. Жалпы облыстағы ауылшаруашылық жерлердің 78%-ы жайылымдық жерлерге тиесілі.

Кесте 1 – БҚО-ның аудандары бойынша жайылымдық жерлер көлемі

№	Аудан атауы	Жайылымдар, мың га	Жайылымдардың аудан көлеміндегі үлесі, %
1	2	3	4
1	Ақжайық	1 229,4	48
2	Бәйтерек	133,7	18
3	Бөкей ордасы	577,4	30
4	Бөрлі	126,4	23
5	Жаңақала	983,6	47
6	Жәнібек	453,7	55
7	Казталов	871,2	47

1	2	3	4
8	Қаратөбе	362,5	36
9	Сырым	564,4	50
10	Тасқала	361,5	45
11	Теректі	266,6	33
12	Шыңғырлау	241,1	33
13	Орал	9,44	13
	Барлығы	6180,6	41

Облыста мал өнімділігі мен мал шаруашылығының перспективалық дамуы жайылымдардың сулануына, жайылымдарда малға күтім жасау жөніндегі зоотехникалық талаптарға сәйкес келетін мал суаруды ұйымдастыру мүмкіндігіне байланысты.

Батыс Қазақстан облысы ауылшаруашылық басқармасының 2022 жылғы есебі бойынша облыста шаруашылықтың барлық санаттарындағы мал басы саны анықталған (1-сурет). Ірі қара мал басы саны 2021 жылғы мерзіммен салыстырғанда 106,7 %, қой саны 102,5% және жылқы саны 112,2% көрсетіп тұр [13]. Бұл көрсеткіштер бойынша облыстағы мал басы санының артуын байқауға болады.

Мал шаруашылығының одан әрі дамуына жайылымдардың сапасы және суландыру деңгейі үлкен рөл атқарады. Жалпы зерттелген аумақта малды суару көздері өзендер, тоғандар, шахта құдықтары және құбырлы құдықтар (ұңғымалар) болып табылады. Сумен жабдықтау үшін суару және суландыру арналары да қолданылады [11].

Сурет 1 – 2022 жыл бойынша облыстағы мал басы саны

Оралдың оң жағалауында әр түрлі бағытта Орал-Көшім суару-суландыру жүйесінің көптеген арналары орналасқан. Облыстың бұл бөлігінде өзендер мен каналдардың тығыздығы өте жоғары(2-кесте).

Кесте 2 – Облыс бойынша суару жүйелерінен суландырылған жайылымдар алаңы

Суландыру-суару жүйесі	Су қоймалары	Магистралдық каналдар	Жайылымдарды суландыру алаңы (мың га)
1	2	3	4
Орал-Көшім ССЖ	Киров	Первомайск	2177
	Бітік	Киров-Чижа	
	Донгелек	Бударино	
	Пятимарск	Тайпак	
		Фурманов	

1	2	3	4
Кіші Өзен ССЖ	Казталов І	Кіші Өзен	327
	Казталов ІІ	-	
	Мамай су торабы	-	
Үлкен Өзен ССЖ	Сарышығанақ	-	445,7
Үлкен Өзен ССЖ	Баубек-Айдархан	-	
	Айдархан	-	
Жәнібек ССЖ	-	-	489,3
Орал-Шалқар ССЖ	-	-	25

Батыс Қазақстанның су ресурстарының негізі жылына орта есеппен 2,7 млрд. м³ құрайтын өзен ағыны болып табылады, оның 80%-ы Ресей Федерациясының аумағынан келеді. Батыс Қазақстан облысында жалпы ұзындығы 2814 км 10 ірі өзен, жалпы ұзындығы 2115 км 34 шағын өзен бар (3-кесте) [11].

Кесте 3 – Облыстағы өзендер арқылы суландыру мүмкіндіктері

Аудан атауы	Өзендер атауы	Ұзындығы, км	Суландыратын алаң, мың га
1	2	3	4
Ақжайық	Бағырлай	239	119,5
	Көшім	334	167
	Шұбарағаш	61	30,5
	Өлеңті	88	44
	Жайық	636	318
Бәйтерек	Быковка	90	41
	Деркөл	86	43
	Емболат	99	41
	Крутая	54	27
	Көшім	48	24
	Рубежка	82	41
	Шаған	116	58
	Жайық	184	92
Бөрлі	Шыңғырлау	138	69
	Қараоба	31	15,5
Бөкей ордасы	Ащыөзек	23	11,5
Жаңақала	Мұқыр	54	27
	Кіші Өзен	68,9	34,4
	Үлкен Өзен	212	106
	Көшім	185,5	92,8
Жәнібек	Кіші Өзен	79,5	39,8
	Ащыөзек	200	100
Қазталов	Кіші Өзен	318	159
Қаратөбе	Жарлы	70	35

1	2	3	4
Сырым	Жақсыбай	130	65
	Қалдығайты	190	95
	Ащысай	59	29,5
	Аңқаты	29	14,5
Сырым	Бұлдырты	195	97,5
	Өлеңті	123	61,5
	Есенаңқаты	130	65
	Жымпиты	70	35
	Қонысшағыл	45	22,5
Тасқала	Шыжың	76	38
	Деркөл	90	45
Теректі	Барбастау	45	22,5
	Жайық	424	212
	Жақсыбөрлі	47	23,5
	Шолақаңқаты	64	32
	Қараоба	30	15
Шыңғырлау	Ащы	190	95
	Жіңішкесай	40	20
	Шыңғырлау	152	76
	Қалдығайты	53	26,5

Бұл кесте бойынша облыстағы әрбір ауданның суландыру мүмкіндіктері анықталған.

Ақпарат бойынша қазіргі таңда облыстың ауылшаруашылық мақсаттағы жайылымдарының 82% суландырылады.

Бұл мәліметке сәйкес құрғақ дала зонасында орналасқан Ақжайық және Тасқала аудандары, шөлейтті зонадағы Қазталов ауданындағы жайылымдардың суландыру дәрежесі жақсы деп айтуға болады.

Батыс Қазақстан облысының жайылымдық аумақтарын сумен жабдықтау мен суландырудың негізгі көздері жер асты суларыда болып табылады, олардың ең үлкен қоры Мұғалжар жазықтарында шоғырланған. Мұғалжар жазықтары Батыс Қазақстан облысының үлкен аумғын алып жатыр. Мұнда жер асты және қысымды сулар жиі кездеседі. Жазықтың әртүрлі бөліктеріндегі жер асты сулары әр түрлі жастағы және генезистегі шөгінділермен шектелген [11].

Құрғақ далалы және шөлейтті аймақтарда орналасқан шалғайдағы мал шаруашылығы жерлеріндегі зерттелген жер асты су көздерінің 79-ы (46%) шахталы ұңғымалар, 94-і (54%) ұңғымалар болып табылады [14].

Қорытынды. Жайылымдарды суландыруды ұйымдастыру аумақтың су ресурстарымен қамтамасыз етілуіне тікелей байланысты.

Бүгінгі таңда Батыс Қазақстан облысында мал суару табиғи су көздерінен (көлдер, өзендер) және жасанды су көздерінен (шахта және құбырлы құдықтар, каналдар) өндіріледі.

Талдаулардың қорытындысы ретінде облыстың құрғақ дала және шөлейт зоналарында жер үсті суларының басым қамтылғанын көруге болады.

Жайылымдық аумақтарды суландыру жөніндегі міндеттерді шешуде суару пункттерінің қажетті санын дұрыс анықтау және оларды орналастыру үлкен маңызға ие.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Арыстанбаев, Я.У. Естественные ресурсы подземных вод, кормозапасы пастбищных территории Южного Казахстана [Текст] / А.Я. Арыстанбаев, А.Е. Абсеметова, Д.Н. Бекжигитова, Л.М. Казанбаева // Сборник материалов

Международной научно-практической конференции «Новая стратегия научно-образовательных приоритетов в контексте развития АПК», посвященной 85-летию Казахского национального аграрного университета (27-28 ноября 2015 год). – Алматы: КазНАУ. – IV Том. – С. 122-126.

2. Ли, М.А., Устабаев Т.Ш. Проблемы обеспечения водными ресурсами пастбищ Казахстана / Электронно научно-практический журнал «Сельское, лесное и водное хозяйство». – 2022.

3. Тумлерт, В.А., Оңаев М.К. Обводнение пастбищ Западного Казахстана: современное состояние и перспективы использования.

4. Оңаев, М.К. Обводнение пастбищ в Западно-Казахстанской области: состояние и проблемы [Текст] / М.К. Оңаев, Г.С. Ожанов, С.Е. Денизбаев // Ғылымжәнебілім. – 2018. – № 3 (52). – С. 226-233.

5. Оңаев, М.К. Батыс Қазақстан облысы жағдайында жайылымды қалқаптарды суландыру мәселесі [Текст] / М.К. Оңаев, Г.С. Ожанов, С.Е. Денизбаев, Т.М. Шадьяров // Наука и образование. – 2020. - №2-2. – С. 54-61.

6. Оңаев, М.К. Обводнение пастбищ – залог развития отгонного животноводства [Текст] / М.К. Оңаев, С.Е. Денизбаев, Г.С. Ожанов, Т.М. Шадьяров// Ғылымжәнебілім. – 2020. – № 4-2 (61). – С. 111-118.

7. Ongayev, M. Engineering and Process Infrastructure of the Agro-Industrial Complex / M. Ongayev, Z. Sultanova, S. Denizbayev, G. Ozhanov, S. Abisheva // International Journal of Emerging Trends in Engineering Research. Volume 7, No. 12, 2019, P. 879-885.

8. Ongayev, M. Underground Water Supply to Pastures / M. Ongayev, S. Denizbayev, G. Ozhanov, T. Shadyarov // International Journal of Mechanical Engineering. – 2021. – No. 3. – Vol. 6. – pp. 98-103.

9. Калиев, Г.А. Развитие пастбищного животноводства в Казахстане [Текст] / Г.А. Калиев, А.И. Сабирова // Проблемы агрорынка. – 2016. – январь – март. – С. 7-14.

10. Нокушева, Ж.А. Рациональное использование пастбищ для развития отгонного животноводства [Текст] / Ж.А. Нокушева, Э.Е. Кантарбаева, Ш.Ш. Шаканова // Исследование, результаты. – 2020. - №3(87). – С. 287-290.

11. Оңаев, М.К., Жумагазина М.А. Пастбища западно-казахстанской области и их обводнение[Текст] // БҚМУ Хабаршы №3 – 2019.

12. Батыс Қазақстан облысының жер қатынастары басқармасының 2022 жылға есебі

13. Сайт «www.stat.gov.kz/» [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.stat.gov.kz/region/253160/statistical_information/industry/2714

14. Оңаев, М.К., Денизбаев, С.Е., Ожанов, Г.С., Шадьяров, Т.М. Обводнение пастбищ– залог развития отгонного животноводства // Наука и образование. – 2020. - № 4-2 (61). – С. 111-118.

РЕЗЮМЕ

Животноводство является одним из приоритетных направлений сельскохозяйственного производства. В целях расширения использования пастбищных угодий в Западно-Казахстанской области ведется значительная работа по созданию инфраструктуры обводнения пастбищ и водоснабжению животноводческих хозяйств.

В сложившихся социально-экономических условиях практически невозможно создать устойчивое и высокопроизводительное сельскохозяйственное производство в Западно-Казахстанской области без активизации обводнения пастбищ.

В статье рассмотрены статистические данные о состоянии пастбищ Западно-Казахстанской области. В качестве источников орошения изучены сведения об открытых источниках воды в виде рек, каналов, прудов, водохранилищ и подземных водах области.

Анализ показывает, что степная и засушливая степная зона области характеризуется использованием открытых водных источников обводнения пастбищ, включающих реки, каналы. Обводнение пастбищ в полупустынной и пустынной зоне осуществляется в основном за счет использования подземных вод.

Обеспечение мест дислокации животных на территориях, прилегающих к зоне действия оросительно-оросительных систем, решается установкой в них земляных прудов с установкой оросительных площадок. Это решение практически оправдано и экономично для потребителей, хотя возникают проблемы, связанные с постоянным поддержанием надлежащего качества воды.

RESUME

Animal husbandry is one of the priority areas of rural production. In order to expand the use of pasture lands, significant work is being carried out in the West Kazakhstan region to create an infrastructure for irrigating pastures and provide water to livestock farms.

In the current socio-economic conditions, it is practically impossible to create stable and high-performance agricultural production in the West Kazakhstan region without activating the irrigation of pastures.

The article provides statistical data on the state of pastures in the West Kazakhstan region. As sources of irrigation, data on open water sources in the form of rivers, canals, ponds, reservoirs in the region were studied.

The analysis showed that the steppe and dry steppe zone of the region is characterized by the use of open water sources for irrigation of pastures, which include rivers, canals. In the semi-desert and desert zone, irrigation of pastures is carried out mainly due to the use of groundwater.

Ensuring the location of animals in the territories adjacent to the zone of influence of irrigation and irrigation systems is solved by installing ground ponds with the installation of irrigation sites on them. This solution is justified in practice and is economical for consumers, although there are problems associated with the continuous maintenance of proper water quality.

ӘОЖ 664.9

Білім алушы: Кайркулова А. С., студент

Ғылыми жетекші: Байбатыров Т. А., т.ғ.к., қауымдастырылған профессор

«Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті»КеАҚ,
Орал қ.

ӨСІМДІК НЕГІЗІНДЕГІ АҚУЫЗ КОМПОНЕНТТЕРІН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ҚҰС ЕТІНЕН ПАШТЕТ ДАЙЫНДАУ

ТҮЙІН

Мақалада өсімдік негізіндегі ақуыз компоненттерін қолдана отырып, құс етінің функционалдық қасиеттерін зерттеу арқылы жоғары тағамдық құндылық пен диеталық өнімді алу қарастырылады. Мақалада функционалды қоспаға арналған шикізатқа (куркума, ламинария, қарақұмық ұны) әдеби шолу берілген. Ол адам ағзасына әсер ететін функционалды қоспадағы шикізаттың пайдалы қасиеттерін сипаттайды. Функционалды қоспалар ретінде таңдалған шикізаттың химиялық және биологиялық көрсеткіштері көрсетілген. Осы факторларды ескере отырып, біздің мақсатымыз - адам денсаулығына пайдалы диеталық өнімді дайындау болып табылады.

Түйін сөздер: функционалды қоспалар, куркума, ламинария, қарақұмық ұны, паштет.